

Lesontwerp 6. Het schrijven van een filosofisch essay

Ontwikkelaars	Joop van der Kuip & Frans Diederer
School	St.-Odulphuslyceum, Tilburg
Vak	filosofie & Nederlands
Groep	5 vwo
Genre	argumenteren

Doel

Het doel van deze lessenserie is het verbeteren van het schrijven van filosofische teksten bij 5 vwo-leerlingen m.n. het filosofische essay. We merken, zowel bij Nederlands als filosofie, dat leerlingen het lastig vinden om een gestructureerde tekst te schrijven. De wijze van argumenteren is bij het vak filosofie vrijwel hetzelfde als bij het vak Nederlands. Verschillen vinden we vooral bij de inhoud. Bij het vak filosofie wordt in het onderdeel logica wel meer aandacht besteed aan syllogistische structuren en propositielogica. Overigens is logica enkel een ondersteunende discipline en maakt geen onderdeel uit van de eindtermen van het vak. Ook de taalverzorging (spelling, stijl, interpunctie) blijft achter. In de lessenserie werken we als docent Nederlands en filosofie samen en de lessen van beide vakken zijn op elkaar afgestemd. De lessenserie (en ook de schrijfopdracht) heeft betrekking op sociale en politieke filosofie. De leerlingen zijn hier een trimester mee aan de slag geweest. Van leerlingen wordt verwacht dat zij op de hoogte zijn van de sociale en politieke filosofische stromingen van Plato tot nu, dat zij de stof kunnen toepassen, er kritisch over na kunnen denken en een eigen standpunt erin kunnen bepalen. Eén van de leerdoelen van deze lessenserie is om door middel van een schrijftaak serieus en kritisch bij de geleerde stof stil te staan en een eigen beargumenteerd standpunt te kunnen innemen. Daarnaast is een belangrijk doel van deze lessen dat leerlingen leren om dit standpunt in een gestructureerd essay te kunnen weergeven en daar bij de regels te kunnen hanteren voor correct taalgebruik.

Om deze doelen te bereiken maken we gebruik van de volgende uitgangspunten:

- ♦ strategie-instructie, met name modelleren: de docent filosofie doet hardop denkend voor hoe hij zelf het schrijven van een essay aanpakt;
- ♦ bestuderen van voorbeeldteksten: bestuderen van voorbeeldteksten van experts;
- ♦ pre-writing: aandacht voor tekststructuren en argumentatiestructuren, leerlingen oefenen met signaalwoorden/-zinnen;
- ♦ interactie: op diverse momenten werken leerlingen samen, zowel als het gaat om de filosofische inhoud (opiniërend gesprek) als bij het schrijfproces, daarnaast geven ze ook feedback op elkaars werk (peer-review).

Beschrijving

Les 1 Tekst schrijven

De eerste les stond in het teken van de voormetingen voor het onderzoek. De leerlingen maakten hiervoor een schrijfopdracht (waarin zij hun standpunt moesten verklaren ten opzichte van Locke, Hobbes en Rousseau met betrekking tot de natuurtoestand). Deze tekst werd gebruikt in de daaropvolgende lessen.

Les 2 Modelleren (filosofie)

Het doel van deze deelles was de leerlingen inzicht te geven in hoe een filosofisch essay geschreven kan worden aan de hand van mijn eigen aanpak. Door voor te doen en uit te leggen hoe ik zelf het schrijven van een essay aanpak, welke stappen ik doorloop en hoe ik de hele tekst gaandeweg structureer, hoopte ik dat de leerlingen zelf makkelijker en beter hun eigen tekst konden vormgeven, dat ze aan de hand van mijn voorbeeld overdacht en efficiënt hun schrijfproces zouden gaan aanpakken. De les duurde ongeveer 20 minuten en verliep frontaal klassikaal. Leerlingen kregen de mogelijkheid vragen te stellen en om eventueel aantekeningen te maken.

Les 3 Tekststructuren (Nederlands)

In deze les is het doel inzicht krijgen in de opbouw van een filosofische tekst teneinde zelf een goed gestructureerde tekst te kunnen schrijven. De leerlingen kennen al verschillende structuren vanuit het vak Nederlands. Ik maak gebruik van de leerstof die de leerlingen kunnen vinden in het boek Nieuw Nederlands, 5/6vwo, 4de editie. Samen met de leerlingen probeer ik in een lesuur de modeltekst te doorgronden. Leerlingen moeten lezen, denken en met mij en elkaar in gesprek over de opbouw van de tekst.

Voor deze les heb ik gebruik gemaakt van een tekst van de journalist/filosoof Rob Wijnberg: De post-postmoderne mens op de hoogte van alles, verplicht tot niets, in De Correspondent, 25 december 2014. De tekst heb ik regelnummers gegeven en in vier delen verdeeld. Verder heb ik bij de tekst een aantal vragen en opdrachten gemaakt teneinde de tekststructuur te doorgronden, met name vragen naar functies van tekstgedeelten en signaalwoorden. Daarnaast was het af en toe ook noodzakelijk om vragen te maken over moeilijke passages in de tekst.

Voorafgaand aan de behandeling van de tekst heb ik kort nog wat verteld over Rob Wijnberg en zijn werk en het begrip postmodernisme uitgelegd, omdat ik niet zeker wist of iedere leerling dit begrip al kende. Vervolgens liet ik de leerlingen een onderdeel van de tekst lezen te beginnen bij de inleiding en daarna besprak ik met de leerlingen hoe de tekst was opgebouwd en welke middelen de auteur daarvoor gebruikte, bijvoorbeeld vergelijkingen, een mooie metafoor, voorbeelden en gebruik maken van werk van autoriteiten. Tijdens de bespreking gaf ik voortdurend tips hoe de leerlingen dit zelf in hun eigen teksten konden doen.

Les 4 Peer review (filosofie)

Het doel van deze les was dat leerlingen het essay dat ze in les 1 hadden geschreven van elkaar beoordeelden. Een ander doel was om de leerlingen te laten leren hoe te werken met een rubric. Door inzicht te krijgen in de beoordelingscriteria leren leerlingen waaraan de eigen tekst of die van een medeleerling moet voldoen. Het uiteindelijke doel is om met behulp van deze kennis de leerling zelf een beter essay te laten schrijven.

De leerlingen lazen de tekst van een medeleerling en vulden daarna de rubric in. Vervolgens was het de bedoeling dat de beoordelaar van de tekst in overleg ging met de schrijver van de tekst en zijn/haar beoordeling mondeling toelichtte. Bij voldoende tijd kon een leerling een tweede essay beoordelen. Door te werken met een rubric weten leerlingen waarop ze moeten letten bij de beoordeling en leren ondertussen dat hun eigen teksten ook op basis van de gebruikte criteria worden beoordeeld. Met andere woorden, de leerlingen leren met behulp van de rubric ook beter hoe ze zelf een goed essay moet opbouwen.

Les 5 Oefen-essay

Het doel van deze les was om de leerlingen uitgaande van de bestudeerde theorie en de feedback uit de vorige lessen een nieuw (en hopelijk beter) essay te laten schrijven over een vergelijkbaar onderwerp. (Een essay waarin de leerling een beargumenteerd standpunt moest innemen tegenover de denkbeelden van de filosofen Rawls en Nozick.) Dit essay zou in de volgende les met een medeleerling besproken moeten worden, ten eerste om de leerlingen elkaar op verbeterpunten te laten wijzen en ten tweede om de behandelde stof zo door te laten nemen. Dit essay werd niet door ons gemeten, maar gold enkel als oefening voor de leerling zelf.

Les 6 Opiniërend gesprek (filosofie)

Het doel van deze les was om leerlingen met behulp van een opiniërend gesprek argumenten te laten verzamelen voor en tegen de verschillende opvattingen met betrekking tot het sociaal-politieke filosofische onderwerp van de opdracht. Met behulp van deze opdracht zouden de leerlingen inhoudelijk een sterker essay moeten kunnen schrijven.

De bedoeling van de les was ook om de leerlingen voor te bereiden op de komende toets sociale en politieke filosofie door met elkaar de stof kritisch te bespreken.

De leerlingen werden in groepjes van vier gezet, waarna de leerlingen de vier essays van de groepsleden van les 5 kregen te lezen. Niet om ze te beoordelen aan de hand van een rubric, maar vooral om argumenten te verzamelen. Tegelijkertijd was het de bedoeling dat de leerlingen met elkaar praatten over de inhoud en ook de vorm van andermans tekst om daarvan te leren.

Ervaringen docenten

Les 2 Modelleren (filosofie). Leerlingen waren geïnteresseerd en nieuwsgierig hoe hun leraar zelf nu een opdracht zou maken zoals zij die voorgeschoteld kregen. Voor veel leerlingen biedt dit een houvast. Ik heb wel aangegeven dat het schrijven van een tekst altijd voor een groot deel een persoonlijke aangelegenheid is en dat mijn aanpak geen wet van Meden en Perzen is. Maar voor hen ben ik een expert en zijn zij beginners en weten zij vaak niet waar te beginnen of hoe efficiënt te structureren.

Ik had deze les beter niet aan het eind van het lesuur kunnen geven, maar veeleer aan het begin, zodat de leerlingen direct nadien het gehoorde zouden kunnen toepassen in hun eigen schrijven.

Les 3 Tekststructuren (Nederlands). Ik heb deze les tweemaal gegeven. Een keer aan de groep filosofieleerlingen die ik zelf niet kende, en aan mijn eigen 5-vwo groep Nederlands die ik al het hele jaar les gaf.

De leerlingen vonden de tekst moeilijk, maar de structuur vonden ze helder. De bespreking van de tekst in mijn eigen vertrouwde klas verliep een stuk soepeler dan in de filosofenklas. De leerlingen waren daar wat terughoudender en het klassengesprek verliep wat minder vlot dan in mijn eigen klas. Wellicht dat leerlingen toch wat makkelijker praten als ze een docent wat langer kennen.

Verder blijf ik het moeilijk vinden om de moeilijkheidsgraad van een tekst juist in te schatten. Er zijn grote verschillen binnen een klas van wat leerlingen aan kunnen op dit gebied.

Les 4 Peer review (filosofie). Mijn ervaringen bij deze les waren positief. De leerlingen vonden het interessant om het schrijfproduct van een medeleerling te lezen en te beoordelen. De alternatieve werkvorm werd ook geapprecieerd. Na een korte instructie van de docent werkten de leerlingen de hele

les zelfstandig en serieus. Ik als docent liep hooguit wat rond om vragen te beantwoorden. Leerlingen vonden het fijn om met een rubric te werken, omdat ze daaraan een houvast hebben en beter weten waar ze op moeten letten bij de beoordeling.

Les 6 Interactie (filosofie). Ook deze les waardeerden de leerlingen, opnieuw omdat men elkaars teksten kon doorlezen en men steeds geïnteresseerd is naar het niveau en de inhoud van de tekst van klasgenoten (ook om zich aan te meten).

Ook hier vonden de leerlingen het fijn om in groepjes te kunnen werken. De ene groep is natuurlijk serieuzer aan de slag dan de andere. Verder merkte ik wel dat de leerlingen het leuker vinden om elkaars werk te bespreken dan om argumenten te verzamelen, die ze nodig zouden hebben bij de eindtoets.

Concluderend zijn we van mening dat de lessenserie zeker zinvol is geweest. De leerlingen hebben geleerd een beter gestructureerd essay te schrijven en ondertussen hebben zij de stof onder de knie gekregen. Te veel essayopdrachten achter elkaar vinden de leerlingen echter vermoeiend en saai. Het lijkt ons dus beter dit soort opdrachten wat te spreiden. Aangezien argumentatiestructuren en correcte redeneervormen zowel bij het vak Nederlands als bij filosofie aan de orde komen is een samenwerking vruchtbaar. Handig is natuurlijk wel om in overleg de lesstof van beide vakken op elkaar te laten aansluiten, dezelfde theorie en dezelfde terminologie te gebruiken. Ook wat betreft tijdsplanning is overleg tussen beide vakken van belang, vooral om eenzelfde moment in het jaar te kiezen waarin de stof behandeld wordt.

Het samen nakijken van de opdrachten was overigens leerzaam, maar tijdrovend.

Uitkomsten onderzoek

Aan dit onderzoek deden 40 leerlingen mee: 28 leerlingen in de experimentele groep en 11 in de controlegroep. Er is een voormeting en nameting afgenomen. Het genre argumenteren stond centraal.

Kennis over schrijven, schrijfstijl en zelfvertrouwen

Eerst is gecontroleerd of de condities op de voormeting verschilden, dit was niet het geval. Uit de analyse van de nameting blijkt dat leerlingen in de experimentele groep over meer kennis over schrijven beschikken: zij geven in totaal meer adviezen, met name meer productadviezen. Ten aanzien van de schrijfstijlen plannen en reviseren zijn er geen significante verschillen gevonden tussen de condities. Ook ten aanzien van zelfvertrouwen is er geen verschil tussen de groepen gevonden.

Kwaliteit van de teksten

Op de voormeting scoorde de controlegroep significant beter in vergelijking tot de experimentele groep op het criterium schrijven algemeen. Ook is er een verschil voor de totaalscore, de controlegroep scoort gemiddeld hoger, maar dit verschil is net niet significant. Voor de analyse van de nameting zijn de voormeting-variabelen als covariaat gebruikt. Voor schrijven algemeen is er bij de nameting een significant verschil tussen de condities: de experimentele groep scoort hier nu significant beter dan de controlegroep. Dit verschil is opvallend omdat op de voormeting de controlegroep op dit aspect beter scoort. Het verschil op de totaalscores is in de nameting verdwenen: de gemiddelde score van de experimentele groep ligt net iets hoger dan bij de controlegroep. Aanvullende analyses laten zien dat leerlingen uit de experimentele groep bij de nameting significant vooruit zijn gegaan ten opzichte van de voormeting. Dit is niet het geval voor de controlegroep, hun scores blijven ongeveer gelijk.

Conclusie en discussie

Op basis van bovenbeschreven resultaten kunnen we concluderen dat leerlingen die de interventie hebben gevolgd meer kennis over schrijven hebben opgedaan (meer adviezen, met name meer productadviezen) en ook betere teksten schrijven, met name op het criterium schrijven algemeen. Waar bij de voormeting de controlegroep op dit punt beter scoorde, scoorde bij de nameting de experimentele groep beter. Hoewel er geen verschil is gevonden voor de totaalscore van de teksten, laat de experimentele groep toch een vooruitgang zien ten opzichte van de voormeting, terwijl de scores van de controlegroep nagenoeg gelijk blijven. De verbetering op het criterium schrijven algemeen is in lijn met de aangeboden interventie, waarin de vakken Nederlands en filosofie nauw hebben samengewerkt. Bij de interpretatie van de resultaten moet wel rekening gehouden worden met het kleine aantal leerlingen in de controlegroep (11 leerlingen).